

Формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти як педагогічна проблема

Тетяна Пантелеймонова

Кардинальні зміни у всіх сферах життя сучасного українського суспільства спонукають до нових викликів та до розв'язання нових завдань, зокрема у сфері вищої освіти. Саме системі вищої освіти належить провідна роль у формуванні та підготовці високваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця. Традиційна система вищої освіти, що полягала у засвоєнні знань у процесі підготовки спеціалістів не відповідає вимогам сучасного соціуму. Тому є нагальна потреба в осмисленні, модернізації освітнього процесу в умовах інформаційно-цифрового суспільства. Сьогодення потребує ініціативних, самостійних, компетентних фахівців, які здатні здійснювати ефективну взаємодію у вирішенні різноманітних завдань, бути активними, відповідальними, готовими до навчання протягом життя та вміти орієнтуватися у житті суспільства. Успішне реформування вищої освіти на засадах компетентнісного підходу зумовило аналогічні процеси абсолютно в усіх галузях професійної освіти. Тому затребуваною проблемою, яка вимагає негайного розв'язання, є питання формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що окреслена проблема висвітлена сучасними науковцями в таких окремих аспектах, як от:

- дослідження та порівняльний аналіз понять «компетентність» та «компетенція» (С. Шишов, М. Яворівська, Н. Кобзар) [2; 9; 10];
- розвиток, проблеми та перспективи компетентнісного підходу у закладах вищої освіти (О. Плахотнік, О. Безносок, О. Овчарук) [4; 5];
- питання формування професійної компетентності в сучасних умовах інформатизації та цифровізації (Т. Собченко) [6; 7; 8];
- модель управління формуванням професійної компетентності, умови реалізації у закладах вищої освіти (І. Драч) [1].

Аналіз досліджень, дотичних до окресленої проблеми, свідчить про певний ступінь її розробки, проте в умовах трансформації та модернізації освітнього процесу та інших викликів сьогодення, питання формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти потребують вивчення та аналізу.

Таким чином, мету наукової статті сформульовано: здійснення аналізу процесу формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформаційних викликів.

На етапі входження України до загальноєвропейського простору важливим є усвідомлення того, що компетентнісний підхід в організації освітнього процесу та використання технологій є ключовими орієнтирами. Урахування сучасних

економічних умов, розвитку та вдосконалення технологій, запитів інформаційно-цифрового суспільства тощо свідчить про потребу в принципово нових фахівцях сучасної формації, які мають здатність динамічно реагувати на зміни, бути мобільними, ініціативними, активними та творчими [1; 6; 7].

Саме тому, здобуваючи професійну освіту, результатом має бути не лише отримання кваліфікації, а насамперед сформовані на досить високому рівні базові професійні компетентності фахівців у відповідних галузях.

В епоху стрімкого розвитку технологій, еру штучного інтелекту (ШІ) вітчизняним закладам вищої освіти необхідно розуміти всі трансформаційні зміни та своєчасно враховувати їх в організації та побудові освітнього процесу підготовки майбутніх спеціалістів, оскільки від цього результату залежить, у глобальному сенсі, майбутнє нашої країни та народу.

Актуальним, на нашу думку, є зв'язок проблеми компетентнісного підходу, а саме, формування базових професійних компетентностей з підвищенням якості професійної підготовки з урахуванням динамічності розвитку, прогресу сучасних технологій. Оскільки набуття базових професійних компетентностей здобувачами вищої освіти забезпечить можливість інтегруватись у світовий соціокультурний контекст та адаптуватися до швидкоплинних змін і викликів сучасного суспільства.

Щодо трактування категорії «компетентність» («competence» — *англ.*) під час проведення дослідження було виокремлено декілька основних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців:

- *здатність особистості застосовувати отримані знання в практичній діяльності та проявляти цю здатність у процесі неперервного навчання* (І. Бакер, Дж. Брителл, Б. Шопін), а також дещо схожим є тлумачення вітчизняних науковців, які розглядають компетентність як здатність людини на основі сформованих в неї знань, умінь, цінностей, здібностей

ефективно виконувати певні види діяльності (П. Борисов, С. Вітвицька, О. Добротвор, Є. Зеєр, Н. Ничкало, М. Рижаків, С. Шишов, Л. Штефан та ін.);

- *готовність людини реалізовувати власний обраний вид діяльності* (Л. Казаріна, А. Литвин, О. Литвин), *найвищий ступінь прояву готовності особи до здійснення діяльності* (Н. Кобзар);

- *інтегрована сукупність компонентів (знань, практичних умінь і навичок, ціннісних ставлень тощо), які є необхідними для успішного виконання певного виду діяльності* (С. Гончаренко, О. Пометун, О. Антонова, І. Бабін, Я. Болюбаш, А. Гармаш, Т. Голованова, Л. Маслак, Н. Мурована);

- *високий рівень досвідченості, авторитетності, обізнаності суб'єкта в певній царині* (І. Зимня, Р. Вдовиченко, В. Мельник, П. Щербань);

- *певне інтегроване утворення, якість, властивість, риси людини, що забезпечують успішність її діяльності* (Т. Голованова, А. Маркова, О. Чала, О. Плахотник, О. Безносок).

Проаналізувавши науково-педагогічні, науково-психологічні джерела, під поняттям «базові професійні компетентності здобувача вищої освіти» розуміємо належний рівень професійної підготовки, що забезпечує здатність та готовність особистості до ефективного виконання професійної діяльності.

І. Драч зазначає, що професійні компетентності слід розглядати як «якісну характеристику ступеня оволодіння особистістю професійною діяльністю» [1, с. 59]. На переконання науковиці, професійні компетентності включають:

- розуміння власних спонукань, мотивів, потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій щодо визначеної професійної діяльності;

- чітке усвідомлення своєї соціальної ролі у визначеній професійній діяльності;

- оцінювання особистісних можливостей, професійних якостей, отриманих знань, умінь, навичок, які є важливими як для майбутнього спеціаліста;

- розуміння процесу регулювання свого професійного становлення [1, с. 59–60].

Провідною тенденцією у сфері вітчизняної системи освіти є відповідність потребам «Промисловості 4.0», оскільки Міністерство освіти і науки України перспективно планує здійснити освітній прорив до 2032 р. Так, першу програму великої трансформації, а саме концепцію «Освіта 4.0: український світанок», було презентовано наприкінці 2022 р. [3]. Серед основних ідей зазначеної концепції є гармонізація українського та європейського освітніх просторів та цифрова трансформація освіти і науки [3].

У наукових колах різних країн світу є думка про те, що ера штучного інтелекту — це вже не майбутнє, а теперішнє, оскільки він широко інтегрується в усі сфери людського життя, зокрема у сферу вищої освіти [11]. Така інтеграція неминуче призведе до якісної зміни ролі штучного інтелекту, зокрема, від підвищення ефективності до реструктуризації галузей, проте на сферу вищої освіти вплив буде найбільшим [11].

З огляду на це, не слід недооцінювати або ігнорувати можливості та роль штучного інтелекту, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а саме їхнє використання у професійній вітчизняній вищій освіті, а навпаки, вивчати їхні функції, оптимальність та доцільність використання у процесі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищів у сучасну інформаційно-цифрову епоху.

Так, на основі вивчення та аналізу наукових доробок вітчизняних і зарубіжних учених, відкритих даних, платформ та нейромереж було зроблено висновок про те, що в контексті окресленої теми й мети нашого дослідження, у процесі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформації освітнього процесу слід враховувати такі зміни:

- *розширення освітніх можливостей* через використання інформаційно-

комунікаційних технологій та штучного інтелекту є потенційно потужним інструментом для розширення формальних та неформальних освітніх можливостей, також необмежена кількість здобувачів може отримати доступ до значної кількості електронних навчальних матеріалів з усіх дисциплін будь-де та будь-коли, що сприяє формуванню базових професійних компетентностей;

- *сприяння підвищенню якості вищої освіти* — це ключове питання в умовах трансформації освітнього процесу, у свою чергу використання штучного інтелекту сприяє покращенню мотивації учасників освітнього процесу;

- *створення особистісно-орієнтованого середовища*, адже при правильному плануванні та впровадженні освіта з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та штучного інтелекту сприятиме отриманню знань і навичок навчатися протягом життя, можливості працювати з людьми з різного культурного середовища, покращенню командної роботи та навичок спілкування, глобальної обізнаності, що є важливими складовими базових професійних компетентностей;

- *покращення результатів навчання* — це є найголовнішою перевагою використання інформаційно-комунікаційних технологій та штучного інтелекту. Весь обсяг людських знань незабаром буде повністю оцифрований та доступний для здобувачів в усьому світі. У майбутньому саме ці технології стануть основними у вищій освіті. Здобувачі навчаються у зручному для себе темпі та повністю задовольняють свої запити та формують необхідні компетентності [11, с. 256].

Окрім цього, відомий британський учений Стівен Хаггард, який є наразі експертом з консультування щодо питань онлайн навчання Міністерства освіти Великобританії, зазначає, що прогрес штучного інтелекту в системі вищої професійної освіти вже можна відобразити в таких аспектах:

- програмне забезпечення здатне автоматично налаштувати зміст підруч-

ників відповідно до запитів користувачів та поставлених освітніх цілей;

- доступність до віртуальних інструкторів з вивчення мови, що є актуальним із запровадженням білінгвального навчання в Україні;

- автоматичне оцінювання композиції, тобто шляхом збирання даних можна розрахувати зміст курсу, стратегії навчання тощо [11; 12].

Отже, проаналізувавши процес формування базових професійних компетент-

ностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформаційних освітніх викликів, ми дійшли висновку про те, що основними тенденціями у зміні завдань вищої освіти є такі: затребуваність компетентнісного підходу, активне використання можливостей сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту в освітньому процесі, підвищення якості вищої освіти. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у визначенні структури базових професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Література

1. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

2. Кобзар Н. В. Поняття «компетентність», «компетенція» і «готовність до діяльності» в сучасній освітній парадигмі // Наук. вісник Донбасу. 2010. № 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_3_5. (дата звернення: 06.07.2023).

3. Міністерство освіти і науки України. Програма великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyu.svitanok.pdf> (дата звернення: 09.07.2023).

4. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. С. 6–15.

5. Плахотнік О., Безносюк О. Компетентнісний підхід у ВНЗ: проблеми та перспективи // Наук. записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 121(II). С. 202–207.

6. Собченко Т.М. Особливості навчання студентів-філологів в умовах інформатизації та цифровізації вищої освіти //

Професійна освіта: методологія, теорія, технології. 2021. Вип. 13. С. 278–290. DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-13-278-290>

7. Собченко Т. М. Підготовка майбутніх педагогів до інноваційної професійної діяльності // Педагогіка та психологія. 2020. Вип. 63. С. 159–167. DOI <http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.17>

8. Собченко Т. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах змішаного навчання // Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 35, т. 5. С. 282–287. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-42>

9. Шишов С. Поняття компетенції в контексті якості освіти // Дайджест педагогічних ідей та технологій. 2002. №3. С. 20–21.

10. Яворівська М. Порівняльний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» // Магістерський наук. вісник. Тернопіль : Тернопіль. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 32. С. 142–145.

11. 何克抗.21世纪以来的新兴信息技术对教育深化改革的重大影响[J].电化教育研究, 2019, 40(03):5-12.DOI:10.13811/j.cnki.eer.2019.03.001. (Хе Кеканг. Значний вплив нових інформаційних технологій на поглиблену реформу освіти з 21-го століття // Дослідження електронної освіти, 2019, 40(03): 5–12.

12. 史蒂芬·哈格德. 人工智能的教育应用面临转折[J].赖鹏飞, 译. 在线学习(新思维、

新技术、新业态), 2017(10):14–16 (Стівен Хаггард. Застосування штучного інтелекту в освіті перебуває на поворотному

етапі ; Лай Пенфей, переклад // Онлайн-навчання (нове мислення, нові технології, новий формат), 2017 (10): 14–16.

10.07.2023

Відомості про автора:

Пантелеймонова Тетяна Генадіївна — заступник директора Центру розвитку кар'єри ; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна ; Харків, Україна; e-mail: tpanteleimonova@krazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8090-9171>